

Н. Ю. Брюховецька
д-р екон. наук, професор,
завідувач відділом проблем економіки підприємств
Інституту економіки промисловості НАН України,
м. Київ

ВИЯВЛЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВНИХ АГЕНТІВ РИНКУ: ВІДОБРАЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ¹

Розвиток підприємств реального сектору економіки залишається життєво необхідною передумовою забезпечення потреб населення та промисловості у продукції матеріального призначення. Пануючі в науці та економічній політиці розвинених країн напрями про зменшення ролі промислового сектору та збільшення ролі сектору послуг довели свою неспроможність. А тому теоретичні засади розвитку підприємства, механізми його створення, функціонування та ліквідації, методи управління підприємством, планування його діяльності, формування та ефективне використання усіх видів ресурсів, техніко-технологічної бази підприємства та організації виробництва є важливими питаннями у галузі економіки та за напрямками підготовки фахівців.

Тому в процесі підготовки економістів однією із основних є дисципліна «Економіка підприємства». Сучасні світові тенденції розвитку інформаційних технологій, пошук та впровадження підприємствами нетрадиційних шляхів забезпечення конкурентоспроможності, зміна потреб споживачів до якості продукції та послуг та ін. вимагає внесення доповнень в існуючі програми підготовки економістів, потребують відповідного коригування змісту та методичного забезпечення посібників, підручників та іншої навчально-методичної літератури. Виходячи з цього, підручник к.е.н., доц. І.М. Бойчик, підготовлений у Тернопільському національному економічному університеті, метою якого є «викладення основ механізму функціонування підприємства в сучасних вітчизняних»² умовах, має високу актуальність.

Основними завданнями підручника автор І.М. Бойчик окреслює «здобуття ґрунтовних знань з основних розділів прикладної економіки; набуття вмінь, спрямованих на отримання заздалегідь окреслених результатів господарювання шляхом ефективного використання трудових, матеріальних, нематеріальних, фінансових та інвестиційних ресурсів підприємства. застосування практичних навичок у прийнятті науково обґрунтованих управлінських рішень в умовах ринкової економіки»³, що є прийнятним у навчальному процесі.

Дане видання є результатом багатоплідної творчої праці викладача, що відповідально ставиться до професійної та виховної роботи зі студентами. І.М. Бойчик є автором (співавтором у 2002 р.) 8 посібників з

дисципліни «Економіка підприємств», виданих в різні роки:

1. Бойчик І.М. Економіка підприємств: навч. посіб. Львів: Сполох, 1998. 212 с.
2. Економіка підприємства [Електронний ресурс]: навч. посіб. /за ред. П.С. Харіва. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 519 с.
3. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Атіка, 2002. 480 с.
4. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 480 с.
5. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Вид. 2-ге доп. і перероб. Київ: Атіка, 2006. 528 с.
6. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Вид. 2-ге доп. і перероб. Київ: Атіка, 2007. 528 с.
7. Бойчик І.М. Економіка підприємства [Електронний ресурс]: опор. консп. лекцій. Тернопіль: ТНЕУ, 2011. 120 с.
8. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. Київ: Кондор, 2016. 378 с.

Підручник «Економіка підприємства» 2016 р. є етапом «еволюції» попередніх видань навчального посібника «Економіка підприємства» І.М. Бойчик, який витримав кілька перевидань.

Підручник включає 17 розділів-тем, у яких висвітлено теоретичні та методичні засади економіки підприємства. Зміст кожної теми розкрито у параграфі. У порівнянні із попередніми виданнями (2002 р. у співавторстві, одноосібного навчального посібника 2004 р.) коло питань (параграфів) за кожною темою більш широке і змістовне.

Заслуговує на увагу представлення теми «Предмет і зміст курсу», в якій розкрито поняття, предмет і об'єкт вивчення курсу «Економіка підприємства», його значення для підготовки економістів; наведено джерела і завдання курсу; висвітлено зв'язок «Економіка підприємства» з іншими дисциплінами; викладено методологію вивчення курсу; розкрито закономірності щодо суспільного поділу праці та формування галузей. Наведено галузеву структуру та показники, що її характеризують; розкрито поняття міжгалузевого балансу, мету його розробки і структуру.

В свій час обов'язковим було включення названих 16 тем до підручника з «Економіки підприємства». І.М. Бойчик докладно розкриває зміст тем.

¹ Рецензія на підручник Бойчик І.М. «Економіка підприємства». Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 378 с.

² Бойчик І.М. Економіка підприємства. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. С. 7.

³ Бойчик І.М. Економіка підприємства. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. С. 7-8.

Представлений підручник побудовано логічно. В рамках теми 2 «Теорії підприємств і основи підприємництва» висвітлені поняття підприємства, його мета, функції та основні ознаки; теорії підприємства; визначені поняття підприємницької діяльності, її принципи, форми і типи; наведено законодавче забезпечення підприємництва в Україні; структуру і порядок укладання підприємницьких угод; розкрито питання щодо міжнародного бізнесу.

У темі 3 «Види підприємств, їх організаційно-правові форми» викладено правові основи функціонування підприємств в Україні; порядок створення та реєстрації підприємств; класифікація підприємств; наведено форми об'єднання підприємств, зазначена їх мета і функції.

Тему 4 «Зовнішнє середовище господарювання підприємства» присвячено структурі середовища функціонування підприємства (внутрішнє, зовнішнє середовище; макро-, мікросередовище).

У темі 5 «Структура та управління підприємством» розкрито питання щодо виробничої структури підприємства, її видів та характеристики; понять, завдань, принципів управління підприємством; наведено функції, інструменти та риси сучасного управління; методи управління; організаційні структури управління підприємством; напрями вдосконалення управління підприємством.

У темі 6 «Ринок і продукція» висвітлено сутність і функції ринку, умови його формування; структура і види ринків; типи ринкової структури; ринкова інфраструктура, її складові елементи.

Розглядається тема 7 «Планування діяльності підприємства», яку присвячено висвітленню таких питань: планування як функція управління, його принципи і методи; система планів підприємства, їх взаємозв'язок та порядок розробки; стратегічне планування на підприємстві; бізнес-планування, його характеристика; виробнича програма підприємства, її розроблення та обґрунтування.

У темі 8 «Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці» висвітлені питання щодо складу і структури персоналу підприємства; розрахунку чисельності працюючих на підприємстві; управління персоналом підприємства; продуктивності праці і методів її вимірювання, планування, організації і нормування праці; розглянуто методи і моделі мотивації працівників; широко розкрито питання щодо оплати праці працівників та формування відповідного фонду на підприємстві.

Представлено тему 9 «Капітал підприємства», де викладено сутність та види капіталу підприємства; поняття, класифікація і структура основних фондів підприємства; розкрито питання обліку і оцінки основних фондів; розглянуто види та показники зношення основних фондів; розкрито питання щодо амортизації та відтворення основних фондів; наведено показники ефективності відтворення і використання основних фондів; розглянуто питання щодо матеріального складу, структури, показників ефективності використання оборотних фондів та оборотних коштів, нематеріальних ресурсів підприємства.

У темі 10 «Інвестиції» висвітлено поняття і види інвестицій, наведено їх роль у відтворенні виробничого потенціалу підприємства; особливу увагу приділено виробничим та фінансовим інвестиціям.

Актуальною є тема 11 «Інноваційна діяльність», за якою висвітлено поняття, види і характеристика інноваційних процесів; розкрито методики визначення економічної ефективності технічних нововведень, сукупного економічного ефекту від технічних нововведень; розкрито питання розрахунку комерційного ефекту у виробників технічних новинок; визначено сутність, об'єкти, напрямки і тенденції організаційного прогресу.

Цінною з позиції розвитку промисловості є тема 12 «Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства», де висвітлено виробничі процеси та принципи їх організації; наведено класифікацію виробничих процесів, чинники, що впливають на нього, методи визначення виробничої потужності на підприємствах.

Фундаментальні питання організації виробництва висвітлено у темі 13 «Організація виробництва і забезпечення якості продукції»: характеристика, поняття і класифікація методів організації виробничого процесу; надано поняття і структуру виробничого циклу; висвітлено питання якості продукції, необхідності її підвищення; наведено показники і методи оцінки якості продукції; висвітлено питання управління і шляхи підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

Тема 14 «Витрати на виробництво та реалізацію продукції» присвячена визначенню і класифікації витрат; розкрито види і показники собівартості продукції; формування кошторису витрат на виробництво; калькулювання витрат на виробництво та реалізацію продукції; джерела, чинники і шляхи зниження собівартості продукції; висвітлено економічний зміст, функції і види цін, наведено методи ціноутворення.

У темі 15 «Фінансово-економічні результати діяльності підприємства» розкрито питання доходу і прибутку підприємства, схеми їх формування та розподілу; визначено прибутковість діяльності підприємств, показники, що її характеризують; наведено сутність та показники оцінки загального фінансово-економічного стану підприємства та ефективності виробництва.

Заслуговує на увагу матеріал теми 16 «Розвиток підприємства: сучасні моделі, трансформація та реструктуризація», де висвітлені сутність і структура бізнес-процесів підприємства, їх моделювання; розкрито питання реінжинірингу і бенчмаркінгу в системі підвищення конкурентоспроможності підприємства; виживання підприємства в ринкових умовах, висвітлено питання реструктуризації підприємства.

Розглянуто тему 17 «Економічна безпека та антикризова діяльність», що містить питання організації економічної безпеки підприємства, напрямків її організації, оцінки; розглянуто управління ризиками господарської діяльності; сутність, мету і види санації підприємства; причини і симптоми банкрутства підприємства; розкрито процедуру порушення справи про банкрутство; висвітлено процеси ліквідації збанкрутілих підприємств.

Підручник Бойчик І.М. дає системне уявлення про діяльність підприємств в ринкових умовах. Розглядаються широкі аспекти різноманітної діяльності суб'єктів господарювання. За формуванням і викладенням матеріалу простежується ґрунтовна освіта і системні знання, що у свій час були отримані автором та постійно осмислюються і поповнюються.

Викликає довіру матеріал щодо необхідності процесів виживання підприємств, їх трансформації, реструктуризації, інжинірингу та реінжинірингу в складних конкурентних умовах, а також як відповідь на зовнішні обмеження.

Реальність та об'єктивність процесів не тільки розвитку, ефективного функціонування, але й кризового становища, вимушеного банкрутства, виживання в умовах капіталістичної економіки, на які вказує автор підручника, викликають повагу та довіру.

Нам імponує те, що І.М. Бойчик слушно ставить наголос на необхідності забезпечення матеріального сектора виробництва, викладу матеріальних та організаційних питань функціонування промислових підприємств. Автор наводить матеріал про нематеріальні активи, фінансові інвестиції, але як такі, що не є основними у забезпеченні потреб виробництва та споживачів. Донесення цієї думки до молоді є слушною у світі сучасних тенденцій до розвитку сфери послуг та цифрової економіки.

Матеріал підручника сприймається легко. Використані прийоми його представлення дозволяють засвоювати знання, працювати із зацікавленням. Ще раніше видання Ірини Михайлівни в свій час користувались попитом у студентів Донецького університету економіки та права, Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М.І. Туган-Барановського, чому ми були свідками.

До підготовки даного відгуку нас спонукало у тому числі використання та оцінка підручника студенткою III курсу фінансового факультету Харківського національного економічного університету. При підготовці виступу на семінарі та матеріалів на студентську конференцію вона в підручнику знайшла необхідний матеріал, порівняла його з іншими концепціями. Але потім докладно прочитала весь підручник, незважаючи на те, що «Економіку підприємства» було вже вивчено і складено іспит ще на другому курсі навчання.

Глибокі фундаментальні знання, постійний аналіз та пошук моделей функціонування і розвитку підприємств в умовах, що змінюються, глибока повага і любов до читача-студента роблять даний підручник затребуваним у наш час.

Стиль викладення матеріалу не викликає зауважень і свідчить про високий професіоналізм автора у досліджуваній проблемі.

Підручник органічно проілюстровано табличним і графічним матеріалом, вдало виділено моменти, на які слід звернути особливу увагу. Роботу вигідно відрізняє широта висвітлених тем і структура параграфів. Кожна тема містить перелік питань для теоретичної підготовки, ключові терміни, поняття, виклад змісту теоретичних питань, питання для самоконтролю та перелік рекомендованої літератури. У кінці підручника наведений словник термінів, викладених у тексті кожної теми.

У цілому рецензований підручник І.М. Бойчик «Економіка підприємства» відповідає пред'явленим вимогам, структурі та змісту програм курсу «Економіка підприємства» ВНЗ. Системне викладення матеріалу за темами і параграфами, які розкривають різні сторони діяльності підприємств, свідчить про доцільність використання у навчальному процесі підручника І.М. Бойчик «Економіка підприємства».

Та як науковцям Інституту економіки промисловості НАН України нам би хотілося поділитися таким:

При виконанні НДР «Механізми забезпечення інвестиційної активності підприємств для виробництва продукції з високою доданою вартістю» ми звернулися до даного підручника, щоб виявити підходи щодо розуміння інвестицій, оцінювання діяльності підприємств та держави в цілому, економічних інтересів стейкхолдерів, зовнішнього оточення підприємств та економічної політики держави тощо, що викладаються в даний час студентам. Цілком підтримуємо позицію І.М. Бойчик про місію і призначення освітньої діяльності: «підготовку національних економічних кадрів, готових приймати виклики сьогодення, вміти впливати на економічні процеси на основі знання і розуміння економічних законів, правильно оцінювати тенденції розвитку вітчизняної та світової економіки»¹. А тому на сторінках поважного видання підручника хотілось би бачити проблемні питання економіки та розвитку підприємств, які спонукали б студентів до роздумів, виявлення протиріч та рушійних сил у функціонуванні підприємств в умовах нестабільного та несприятливого зовнішнього оточення, нехтування економічними інтересами та довгостроковою соціально-економічною ефективністю суб'єктів господарювання, завданнями забезпечення економічного піднесення в державі. Впевнені, що величезний накопичений потенціал Ірини Михайлівни Бойчик та її поважне ставлення до читача-студента знайдуть своє втілення у нових здобутках.

¹ Бойчик І.М. Економіка підприємства. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. С. 7.